

שלום רב,

הנדון: הצעת חוק הארכת תקופת זכות יוצרים בתקליט וזכויות מבצעים (תיקוני חקיקה), התשע"ה-2015

'צוות מעקב חקיקה' במכון ש. הורוביץ לקניין רוחני ע"ש ד"ר אמנון גולדנברג ז"ל, הפועל בפולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב, מתכבד להגיש הערות ביחס להצעת החוק שבנדון.

א. רקע

1. סעיף 41 לחוק זכות יוצרים, התשס"ח-2007 (להלן: **חוק זכות יוצרים**) וכן סעיף 10 לחוק זכויות מבצעים ומשדרים, התשמ"ד-1984 (להלן: **חוק זכויות מבצעים**) קובעים תקופת הגנה בת 50 שנים ממועד היצירה לתקליט ולביצוע, בהתאמה. לפי החוקים הקיימים:

- **מבצע** הוא אדם המבצע במשחק, בשירה, בנגינה, במחול או בדרך אחרת, יצירה ספרותית, אמנותית, דרמטית או מוסיקלית.

- **תקליט** הוא טביעה של צלילים (כגון דיסק), למעט טביעה של צלילים ביצירה קולנועית.

2. הצעת החוק שבנדון,¹ מבקשת להרחיב באופן משמעותי את היקף הבלעדיות הניתן למבצעים ולבעלי הזכויות בתקליטים. זאת, באמצעות הארכת תקופת ההגנה בעשרים שנים נוספות מעבר לקבוע כיום בשני החוקים בהתאמה. אם התיקון יתקבל -

- תקופת ההגנה באשר ל**ביצוע** תוארך לשבעים שנים מתום השנה שבה בוצע הביצוע המקורי, ואם פורסם מחדש בטכנולוגיה חדשה במהלך אותה תקופה – לתקופה של שבעים שנים מיום פרסומו מחדש.

- תקופת ההגנה ל**בעלי הזכויות בתקליט** תוארך לשבעים שנה ממועד יצירת התקליט, ואם פורסמה ההקלטה במהלך אותה תקופה – לתקופה של שבעים שנים מיום פרסומה.

3. הצעת חוק ראשונה בנושא הונחה על שולחן הכנסת ה-19 על ידי חברי הכנסת יריב לוין, רוברט אילטוב, נחמן שי ויפעת קריב, אך לא קודמה.² הצעת החוק הנוכחית הוגשה על-ידי חבר הכנסת יעקב מרגי (שס). ההצעה עלתה לדיון במליאת הכנסת ביום 4 בנובמבר 2015. שרת המשפטים איילת שקד הודיעה שם כי הממשלה תומכת בהצעה בקריאה טרומית. לדבריה, "ההצעה לא תקודם לקריאה ראשונה אלא בכפוף להסכמת משרד המשפטים ומשרד התרבות. המשך הליכי החקיקה ייעשו רק לאחר קבלת הנתונים

¹ הצעת חוק הארכת תקופת זכות יוצרים בתקליט וזכויות מבצעים (תיקוני חקיקה), התשע"ה-2015.

² פרוטוקול מדיון בוועדת הכלכלה של הכנסת מיום 2 ביוני 2014 ביחס להצעת החוק להארכת תקופת ההגנה בקרב מבצעים ובעלי זכויות בתקליט מהכנסת התשע-עשרה (פ/1589).

הרלבנטיים מנציגי שוק התקליטים בישראל, בחינת הצעת החוק לאורם, קבלת ההסכמות לעיל, לאחר שהמשרדים השתכנעו שהעלות הנוספת שתוטל על הציבור מוצדקת".³

4. קראנו בעיון את הצעת החוק הנ"ל ואנו מציעים לאמצה בחלקה. אנו סבורים כי התיקון המוצע נכון וראוי כאשר מדובר בזכויות מבצעים, אולם ככל שמדובר בזכויות יוצרים בתקליט, אנו סבורים כי חקיקת ההצעה עלולה להפר את האיזון העדין הקיים בחוק זכות יוצרים ולגרום לנזקים כבדים לציבור הרחב ולחיי המסחר השוטפים והתקינים בישראל.

5. נעיר, כי למיטב ידיעתנו, בשלב זה, רשות ההגבלים העסקיים ממתנה למענה מגורמים בתעשיית התקליטים, בקשר עם דרישת נתונים שנשלחה אליהם. המדובר בנתונים אמפיריים הנדרשים לצורך גיבוש עמדת משרד המשפטים בסוגיות המשפטיות-כלכליות שההצעה מעוררת. כך למשל, יש לדעת מהי "תקופת החיים השוקיים" הממוצעת של יצירה, תוך הבחנה בין יצירות ישראליות לבין יצירות זרות.⁴ כמו-כן, יש לדעת מה העלויות הכרוכות בביצוע יצירה, עבור בתי עסק, תחנות רדיו, מארגני מופעים וכדומה. עוד בהקשר זה, חסרים נתונים בדבר גובה הרווחים הנזקפים למבצע מכל ביצוע.

ב. ההצדקות להארכת תקופת ההגנה בזכויות מבצעים

6. מחד גיסא, כיום בעידן המודרני, יצירות נוצרות כיום כבר בשלב מוקדם מאוד של חיי היוצר.⁵ מאידך גיסא, תוחלת החיים בישראל עולה ברבות השנים.⁶ לפיכך, תקופת ההגנה של חמישים שנים – לא די בה. ככל שהיצירה נוצרה בשלב מוקדם יותר בחיי המבצע, כך, נותרות שנים רבות יותר בחייו בהן המבצע אינו זוכה להגנה על יצירותיו.

7. בקשר למבצעים, לאמור יש להוסיף את העובדה המוזכרת בדברי ההסבר להצעת החוק, לפיה מפאת אופי מקצועם של המבצעים הם לא הועסקו כשכירים, ותמלוגים אלה משמשים עבורם חלופה לקצבת פנסיה ממקום עבודה.⁷ יתרה מכך, ככל שהאמנים מתבגרים, פוחת מגוון אפשרויות התעסוקה שלהם, בין אם משום גילם ובין אם משום שהם מוזמנים פחות להופיע, ומשכך פוחת מקור הכנסתם.

8. בראי השוואתי, ניתן לראות כי מדינות נוספות בעולם, כגון מדינות האיחוד האירופי האריכו את תקופת ההגנה בזכויות מבצעים לשבעים שנים ממועד היצירה.⁸ הגורם העיקרי לשינוי באיחוד האירופי היה

³ פרוטוקול מליאת הכנסת של ועדת הכלכלה מיום 4 בנובמבר 2015, בעמ' 4.

⁴ הנחת המוצא שלנו מוצאת כי הצעת החוק מיטיבה עם בעלי זכויות ביצירות זרות באופן משמעותי מכפי שמיטיבה עם בעלי זכויות ביצירות ישראליות. הסיבה לכך היא מידת הפופולריות הגבוהה של יצירות זרות של אמנים מסוימים, בטווח של 50 - 70 שנה לאחר פרסומן.

⁵ Dotan Oliar, Nathaniel Pattison, K. Ross Powell, *Copyright Registration: Who, What, When, Where and Why*, 92 TEX. L. REV. 2211, 2232 (2014).

⁶ מממצאי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עולה כי תוחלת החיים בישראל בשנת 2014 עמדה על 80.3 שנים לגברים ועל 84.1 לנשים. בנוסף, ניתן לראות כי יש עליה בתוחלת החיים ברבות השנים. http://www.cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=201505290

⁷ ראו מאקו, "מי דואג לפנסיה של המוזיקאים?" מאקו מוזיקה, 20.10.15, נמצא ב: <http://www.mako.co.il/music-Magazine/articles/Article-12541084f558051006.htm>

⁸ Directive 2011/77/EU of the European Parliament and of the Council of 27 September 2011, available at <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:265:0001:0005:EN:PDF>

הגיל הצעיר בו מבצעים מתחילים בקריירה (כפי שהוסבר לעיל) ואי יכולתם להסתמך על זכויותיהם כדי למנוע או להגביל שימוש בביצועיהם.⁹

9. אנו מצטרפים לתיקון שנעשה באיחוד האירופי באשר לזכויות המבצעים מטעם זה שנזכר לעיל, והן בשל הצורך להתאים את החקיקה בישראל לחקיקה הבין-לאומית בכלל ובאיחוד האירופי בפרט. אמנים רבים משתמשים בביצועיהם במקומות שונים בעולם, ובכלל זה באיחוד האירופי. תקופת הגנה קצרה יותר בישראל תפגע דווקא במבצעים הישראלים הזוכים להצלחה מקצועית גם מעבר לים. אין הצדקה לפגוע בתמריץ של מבצעים ישראלים לבצע שיר בפעם הראשונה דווקא בביתם, קרי בישראל.

10. בנוסף, אנו סבורים כי אין הבדל עקרוני בין סוג ההשקעה והיצירתיות הכרוכים ביצירת הביצוע בקרב המבצעים לבין ההשקעה הכרוכה ביצירת יצירה בקרב יוצרים אחרים, כגון: מלחינים, מחברים וכדומה. כשם שלמחבר יש כשרון והוא משקיע זמן ומחשבה בכתבת מילות השיר, כך למבצע יש כשרון והוא משקיע מזמנו בחזרות, מחשבה ויצירתיות על דרך ההגשה של השיר, ולעיתים משקיע מכספו בשיעורי פיתוח קול וכדומה. לפיכך, מבצעים, בדומה ליתר היוצרים, זקוקים לתמריץ על מנת ליצור. נוכח קלות ההעתקה של ביצועים, הגנה משפטית היא תמריץ ראוי. על כן, אין טעם להבחנה כה משמעותית בין תקופת ההגנה הניתנת למבצעים שהיא חמישים שנים בלבד, לבין תקופת ההגנה הניתנת ליתר היוצרים, לפי חוק זכות יוצרים, קרי כל ימי חייו של היוצר ועוד שבעים שנים לאחר מותו.¹⁰

11. להערכתנו, הארכת תקופת ההגנה לביצועים לשבעים שנים לא תגרום לפגיעה משמעותית באינטרס הציבור המעוניין שהיצירות יעברו לנחלת הכלל מכיוון שברוב המקרים חלק קטן מהציבור בלבד משתמש ביצירות בנות חמישים שנים ומעלה. מרבית היצירות אינן נהנות עוד מפופולריות רבה בקרב הציבור הרחב בחלוף חמישים שנים.¹¹ לעומת זאת, הארכת תקופת ההגנה תסייע בשמירה על אינטרס הציבור בעידוד היצירה, שכן הארכת תקופת ההגנה תקנה תמריץ משמעותי לאמנים המבצעים.

12. **המסגרת המשפטית.** בישראל, חוק זכויות מבצעים נחקק שנים רבות טרם חקיקת חוק זכות יוצרים, ולכן מצדיק התאמתו למציאות השונה והמתפתחת. לעומת זאת, אנו סבורים כי תקופת ההגנה הניתנת לבעלי הזכויות בתקליט אשר נקבעה בחוק זכות יוצרים דווקא תואמת את המציאות של ימינו, שכן חוק זכות יוצרים התקבל לאחר שהושקעה מחשבה רבה ועבודה מאומצת של משרד המשפטים וועדת הכלכלה של הכנסת, כאשר עמדה לעיני המחוקק תמונה רחבה מאוד, וזאת רק לפני שנים ספורות. לפיכך, לדידנו יש להותיר את סעיף 41 על כנו.

ג. ההבחנה בין מבצעים לבין בעלי זכויות בתקליט

⁹ Copyright Protection Rights Extended for Music Performers, OUT LAW 13.9.11, <http://www.out-law.com/en/articles/2011/september/copyright-protection-rights-extended-for-music-performers/>

¹⁰ Andrew, Gowers, *Gowers Review of Intellectual Property*, 50 (2006):

"Furthermore, it is not clear that extending term from 50 years to 70 or 95 years would remedy the unequal treatment of performers and producers from composers, who benefit from life plus 70 years protection".

¹¹ ראו דוח אקו"ם אודות המבצעים המושמעים ביותר לשנת 2013.

13. אנו סבורים כי התיקון המוצע מבקש לייצר הטבה כלכלית משמעותית לחברות תקליטים, שהן ברוב המקרים תאגידיים עסקיים למטרת רווח, אלא שהטבה זו תבוא על חשבון צרכני המוזיקה בישראל. במונחים כלכליים, התיקון המוצע עלול להגדיל את עודף היצרן על חשבון הצרכן.

14. עיון בהצעה מעלה שהיא נומקה כדאגה לזכויות מבצעים דווקא.¹² אכן, חברות התקליטים חוששות מאובדן מקור הכנסתן מכיוון שתעשיית המוסיקה השתנתה ללא היכר בשנים האחרונות: שירותי הסטרימינג וההורדות החוקיות מחליפים את מכירות הדיסקים כך שכיום פחות משתלם עבורן להפיק תקליט. כמו כן, הורדות לא חוקיות פוגעות פגיעה קשה בזכויותיהן ובהכנסותיהן. אם תתקבל ההצעה, התעשייה תמשיך להחזיק בזכויותיה בתקליטים מוצלחים שתקופת הגנתם אמורה הייתה לפוג בקרוב.

15. אנו סבורים כי מרבית ההצדקות להארכת תקופת ההגנה בזכויות מבצעים אינן מתאימות לעניין חברות התקליטים. בפרט, מאחר שחברות אלה אינן מייצגות את "היוצר הרומנטי", בשונה מהאמנים המבצעים. לרוב, חברות התקליטים הן הגוף המארגן את פעילותן של האמן המבצע: חברות התקליטים מתקשרות עם המבצע בחוזה (ארוך טווח, בדרך-כלל), שנועד להשיא עבורן את הערך הכלכלי הפוטנציאלי שניתן להפיק מכישורו המוזיקלי של האמן המבצע. לשם כך, חברות התקליטים פורסות את חסותן על כל פעילות של האמן שעשויה להניב רווח כלכלי.

16. כך למשל, פסק-דין של בית המשפט המחוזי בחיפה בעניין איה כורם, חושף טפח מטיב היחסים החוזיים הנהוג בחלק מההתקשרויות האלה.¹³ פסק הדין עסק בסכסוך בין כורם לבין חברת התקליטים עמה חתמה על הסכמים שעניינם ניהול פעילותה האומנותית, הסדרת הבעלות בזכויות היוצרים שלה, הוצאה לאור של יצירותיה וחלוקת התגמולים בגינן.

כך תואר החוזה בין הצדדים בפסק הדין המחוזי:

"על פי הסכם הניהול, התחייבה כורם למנות את עננה, באופן בלעדי, כמפיקה וכמנהלת עסקיה בכל הקשור והכרוך בפעילותה האומנותית בתחומי המוזיקה והבידור. פעילות אומנותית הוגדרה בסעיף 2.1 בהסכם הניהול כך: "חיבור טקסטים, כתיבת לחנים, הקלטות, הופעות, עסקי בידור ושעשועים מכל סוג ובכל מקום ואירוע, ספרות, תיאטרון, קולנוע, טלוויזיה, רדיו גיינגלים, הפקות מוסיקליות, חסויות מסחריות, פרסומות, צילומים, אינטרנט, סלולאר, התקשרויות עם חברות תקליטים וחברות הפצה, "מוציאות לאור, מוצרי לוואי, יחסי ציבור, ייצוג וכל כיוצא בזה". בנוסף, התחייבה כורם בהסכם, כי לא תשתמש בשירותיו של כל אדם או גוף אחר כמייצג, סוכן, אמרגן ו/או מנהל, מנהל אישי ו/או עסקי ביחס לפעילותה האומנותית."¹⁴

¹² " התוצאה היא כי מבצעים רבים אינם יכולים ליהנות מפירות עבודתם האומנותית לעת זקנה ולהתפרנס בכבוד, דווקא באותן שנים בהן הם זקוקים יותר מכל להכנסות אלו " (לקוח מהצעת החוק הנדונה).

¹³ ת"א (חי) 56169-03-11 כורם נ' עננה בע"מ (פורסם בנבו, 15.10.2013).

¹⁴ שם, פסי' 5.

17. בראי התיאור המובא בפסק הדין לעיל, עולה שחברות התקליטים, אשר הן הגופים המארגנים, פועלות לפי מודל יצירה תאגידי.¹⁵ לעומת זאת, הצעת החוק מנסה לייחס לחברות התקליטים את תפיסת "היוצרים הרומנטיים" אשר משויכת ליוצרים עצמם, ולהם בלבד. גם אם זהו מהלך רטורי בלבד, אנו סבורים כי הוא חושף את הקושי שיש בהצעת החוק: בעוד שהיוצרים זקוקים לתמרוץ, כלל לא בטוח שמי שנהנים ממנו הם היוצרים, ונראה שהנהנית העיקרית היא התעשייה שמאחורי המבצעים והיוצרים. חשוב להדגיש: לתעשיית המוסיקה יש יתרונות ליוצרים הבודדים, אולם מבחינת תחרות, חשוב לאפשר אפיק נוסף ליוצרים, לפעול באופן עצמאי, אם הם מעוניינים בכך. אם כך, ראוי היה להביא הסברים משכנעים בדבר הצורך של התאגידים בהארכת התקופה. לא מצאנו כאלה בהצעת החוק.

18. אנו סבורים כי הארכת תקופת ההגנה לשבעים שנים לבעלי זכויות בתקליט תעניק הגנה רחבה יתר על המידה. לחברות התקליטים תמריצים רבים להמשיך בפעילותן בשוק הפקת התקליטים כבר במתכונת הנוכחית, אשר מייצרת להם שורת רווח נאה למרות הקשיים בהם הם נתקלים, ככל עסק. אנו סבורים שדי בתקופת הגנה בת חמישים שנים לזכויות בתקליטים בכדי לשמור על התמריץ של בעלי הזכויות בתקליט.

19. בנוסף, אנו סבורים שהארכת תקופת ההגנה לשבעים שנים לבעלי הזכויות בתקליט עלולה לפגוע בתחרות החופשית בקרב חברות התקליטים. בתום תקופת ההגנה בתקליט קיימת אפשרות לחברות התקליטים המתחרות לפעול להוצאה מחודשת של התקליט תוך קביעת מחיר נמוך יותר לביצוע הפומבי של התקליט. כך, קביעת המחיר אינה עוד רק בידי חברת התקליטים המקורית, וככל שיש ביקוש לתקליט בחלוף פרק הזמן הזה, תהיה תחרות. ככל שתוארך תקופת ההגנה בעשרים שנים המחיר המונופוליסטי יאריך ימים מכיוון שהחברות המתחרות לא תוכלנה לפעול להוצאה מחודשת של התקליט, ובתום 70 השנים ספק אם יהיה צורך בהוצאה מחודשת של התקליט, שכן כפי שנאמר לעיל, מעט מאוד יצירות עדיין מעוררות עניין ציבורי בחלוף 50 שנים.

20. על אף שבאיחוד האירופי הוארכה תקופת ההגנה לשבעים שנים גם לתקליט, אנו סבורים כי מדובר במהלך שגוי. מדינות רבות באיחוד האירופי התנגדו לתיקון, כגון: בלגיה, צ'כיה, הולנד, לוקסמבורג, רומניה וכדומה. התיקון נתקל בהתנגדות רבה גם בקרב האקדמיה.¹⁶ הטענה העיקרית להתנגדות הייתה כי הארכת תקופת ההגנה בתקליט תייצר רווחים נאים לחברות התקליטים אך תפגע ביתר היוצרים והמבצעים, בעוד שהמטרה העיקרית של התיקון הייתה לייצר הטבה למבצעים, לאור האמור

¹⁵ גלעד וקסלמן "היצירה התאגידית והיצירה השיתופית" **יוצרים זכויות: קריאות בחוק זכויות יוצרים** (167, 174 - 175 (מיכאל בירנהק וגיא פסח עורכים, 2009):

"המודל התאגידי המדרגי הוא מודל הרואה לנגד עיניו את החברות הגדולות, שבהן קבוצות שלמות של עובדים פועלות לגיבושה של יצירה אחת, כחלק מתהליך ייצור מסחרי המנוהל בצורה מדרגית על ידי גורם מרכזי מטעם התאגיד. העובדים, שהם יוצרים, פועלים עבור התאגיד ולא עבור עצמם. האישיות שלהם נתרמת לצורך הפקת יצירות אשר השליטה והבעלות בהן אינן שייכות להם. המודל התאגידי לא מחייב יצירת יצירה רק באמצעות עובדים של התאגיד, אלא על פי מודל זה, התאגיד יכול להעמיד תשתית ליוצר, בין אם יוצר יחיד או כמה יוצרים, ולאחר מכן יפעל התאגיד להפצת היצירה הגמורה בקרב הציבור. זהו מקרה שבו היצירה מוזמנת על ידי התאגיד. התאגיד "מוציא" חלק מתהליך היצירה – או אפילו את כולו – אל גורם חיצוני, אשר פועל על פי ההזמנה ועל פי הנחיות שקבע התאגיד. במקרה כזה תפקידו של התאגיד עד לתום יצירתה של היצירה מסתכם בהכתבת הנחיות והכללים".

Andrew Gowers, *Gowers Review of Intellectual Property*, 50-51 (2006); Natali Helberger, Nicole Dufft, ¹⁶ Stef Van Gompel, Bernt Hugenholtz, "Never Forever: Why Extending the Term of Protection for Sound Recording is a Bad Idea", 2008 EIPR 174-181

בפרק הקודם. יתרה מכך, מרבית המבצעים ממילא לא יזכו להכנסה יפה עקב תנאי חוזה שערורייתיים הכוללים שיעורי תמלוגים נמוכים. יצוין כי תעשיית ההקלטה באירופה ניסתה במשך שנים רבות להעביר התיקון הנ"ל.

21. כמו כן, התיקון שנעשה באיחוד האירופי להארכת תקופת ההגנה לשבעים שנים לזכויות מבצעים ותקליטים כולל שורה של צעדים נלווים, שנועדו להבטיח שהמבצעים ייהנו מההארכה הנ"ל גם במקרים בהם הקצו את זכויותיהם הבלעדיות לחברות התקליטים.¹⁷ כך למשל, הוטלה על חברות התקליטים החובה להפריש, לפחות פעם בשנה, סכום המקביל לעשרים אחוזים מההכנסות של הזכויות הבלעדיות (הפצה, שעתוק). בנוסף, קמה חובה לחברות התקליטים לתת למבצעים תמלוגים או תמורה כמקדמה או לקבוע בחוזה ניכויים מוגדרים שישולמו למבצעים במהלך התקופה הממושכת. לעומת זאת, הצעת החוק הנדונה אינה כוללת צעדים נלווים דומים כלל.

22. זאת ועוד. הארכת תקופת ההגנה בתקליט תמנע מהיוצרים ומהמבצעים לשכפל ולהפיץ קלטות שלהם בהופעות לאורך זמן רב יותר כיוון שלא תהיה להם בררה אלא לבקש את אישורן של חברות התקליטים במשך עשרים שנים נוספות. הדבר בעל משמעות בייחוד לאור העובדה שבמקרים רבים המבצעים שפונים לחברות התקליטים נמצאים בתחילת דרכם ואין ביכולתם להפיק תקליט בכוחות עצמם, אולם הצורך באישורן של חברות התקליטים וככל הנראה הצורך במתן תשלום לחברות התקליטים על הפצת התקליטים בהופעותיהם ימנע מהם לעשות זאת, למרות שהדבר נועד לקידום האישי.

ד. סיכום

23. תיקון החוק המוצע נכון וראוי ככל שמדובר בזכויות מבצעים. עם זאת, תכלית התיקון, כפי שמוצגת במסגרת דברי ההסבר להצעת החוק, לא מתקיימת ביחס לתחולת ההצעה ככל שמדובר בזכויות יוצרים בתקליט. על כן, לעמדתנו, יש לקבל את ההצעה כך שתחול ביחס לזכויות מבצעים בלבד.

נייר עמדה זה נכתב על-ידי חברי צוות מעקב חקיקה במכון ש. הורוביץ לקניין רוחני לזכר ד"ר אמנון גולדנברג ז"ל – חן אסלן, זוהר קורץ וחיים-צבי יגר. המכון פועל במסגרת הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן, אוניברסיטת תל-אביב. כל האמור לעיל משקף ומבטא את עמדתם האישית של הכותבים בלבד.

Directive 2011/77/EU of the European Parliament and of the Council of 27 September 2011, available at ¹⁷ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:265:0001:0005:EN:PDF>